

УДК 338.48(477)

Ступень Н.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри кадастру територій
Національного університету «Львівська політехніка»***ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ
ЕКОЛОГО-ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ**

У статті здійснено аналіз передумов еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій як бази для формування механізму його стимулювання. Виявлено основні принципи еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Оцінено систему індикаторів сталого розвитку рекреаційної території. Розроблено структурно-логічну модель функціонування механізму стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, яка базується на підході до забезпечення екологічних якостей рекреаційних територій як до економічного ресурсу. Такий підхід, дозволяє забезпечити стимулюючий вплив органів управління в системі рекреаційного природокористування та підвищити інвестиційну привабливість рекреаційних територій.

Ключові слова: еколого-збалансований розвиток, стимулювання, механізм, рекреаційні території, принципи.

Ступень Н.М. ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГО-СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЙ

В статье проведен анализ предпосылок эколого-сбалансированного развития рекреационных территорий как базы для формирования механизма его стимулирования. Выявлены основные принципы эколого-сбалансированного развития рекреационных территорий. Оценено систему индикаторов устойчивого развития рекреационной территории. Разработана структурно-логическая модель функционирования механизма стимулирования эколого-сбалансированного развития рекреационных территорий, основанная на подходе к обеспечению экологических качеств рекреационных территорий как к экономическому ресурсу. Такой подход позволяет обеспечить стимулирующее влияние органов управления в системе рекреационного природопользования и повысить инвестиционную привлекательность рекреационных территорий.

Ключевые слова: эколого-сбалансированное развитие, стимулирование, механизм, рекреационные территории, принципы.

Stupen N.M. PECULIARITIES OF ECONOMIC STIMULATING ECO-SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RECREATIONAL AREAS

This paper deals with analysis of prerequisites for eco-sustainable development of recreational areas as a base for the formation of a mechanism of its stimulating. The author investigates basic principles of ecologically balanced development of recreational areas. The author evaluates the indicators system of sustainable development of recreational area. Structural-logical model of functioning mechanism on stimulation of eco-sustainable development of recreational areas, based on the approach to ecological quality of recreational areas as to economic resource, has been developed in this article. This approach allows to provide a stimulating effect of management authorities in the system of recreational nature management as well as to increase investment attractiveness of recreational areas.

Keywords: eco-sustainable development, stimulating, mechanism, recreational areas, principles.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть відбувається безперервне зростання техногенного та антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, що в свою чергу призводить до зниження збалансованості соціально-економічних систем на будь-якому територіальному рівні [1]. Для вирішення комплексу даних проблем найбільш ефективним напрямом є стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Це в свою чергу обумовлює важливість обґрунтування теоретико-методичного базису та формування структурно-логічної моделі функціонування механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій.

При цьому дана проблематика набуває особливого значення стосовно процесів розвитку рекреаційних територій, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням еколого-економічної рівноваги на даних територіях, що у сучасних умовах є актуальним завданням наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика еколого-збалансованого розвитку в останні десятиліття знаходиться в центрі пильної уваги представників економічної думки. Серед зарубіжних авторів, що займаються нею, можна відзначити таких, як Р. Браймер, Х. Ван де Керк, А.Б. Вебер, Е. Пенроуз, Ф. Флетчер та інші. Дослідженню еколого-економічних проблем розвитку рекреаційних територій присвячені наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як С.А. Боголюбова, В.В. Горлачук, О.І. Гулич, О.А. Корба, І.В. Поля-

кова, С.П. Фурса, Л.М. Черчик та інші. Однак, підходи до формування інструментів стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій до теперішнього часу не отримали належного висвітлення в літературі.

Постановка завдання. Мета статті – виявити особливості стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій в умовах загострення соціо-еколого-економічних протиріч.

Виклад основного матеріалу. Погіршенню еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій сприяють такі основні фактори, як становлення ринкових відносин, реформування економіки та відповідного механізму господарювання в Україні. Формуванню дієвого господарського механізму в еколого-економічній сфері сприятиме стимулювання процесу еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. На основі стимулювання цього процесу можлива реалізація та узгодження економічних інтересів великого кола зацікавлених суб'єктів [2]. Еколого-збалансований розвиток рекреаційних територій ґрунтується на досягненні рівноважного стану в процесі реалізації екологічних, економічних та соціально-культурних цілей розвитку територій.

Основні принципи еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій наведено в табл. 1.

Для оцінювання розвитку рекреаційних територій відповідно до принципів еколого-збалансованого розвитку запропоновано використовувати індикатори. Індикатори еколого-збалансованого розвитку рекре-

аційних території – це показники, які використовують для оцінки стану здоров'я та рівня життя людей, стану довкілля на окремій території, кількісна оцінка впливу людської діяльності на стан довкілля і на стан здоров'я людей, якість і тривалість їхнього життя [3]. Для загальної оцінки рекреаційної території або для порівняння декількох рекреаційних територій мають бути застосовані загальні показники. Система індикаторів, що відображає процес еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, зображена на рис. 1.

Для визначення ефективності дій влади, щодо впровадження принципів еколого-збалансованого розвитку, проводиться моніторинг індикаторів еколого-збалансованого розвитку, який ґрунтується на відстеження змін індикаторів у часі через певні проміжки часу для однієї і тієї самої рекреаційної території. На основі цих даних відбувається корегування методів впровадження та напрямів розвитку рекреаційної території, а також змін у політиці управління рекреаційною територією.

Основи еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій мають можливість поєднувати розосереджені ресурси в системні елементи. Це надасть можливість територіям володіти певними конкурентними перевагами.

Будь-яка територіальна система, для досягнення своїх цілей, може взаємодіяти з навколишнім природним середовищем. Це і є її головним чинником соціально-економічного розвитку. На нашу думку, дану взаємодію, можна розглядати через призму ресурсних обмежень. Ресурсні обмеження обумовлюють необхідність використання альтернативних напрямів задоволення потреб, які виникають.

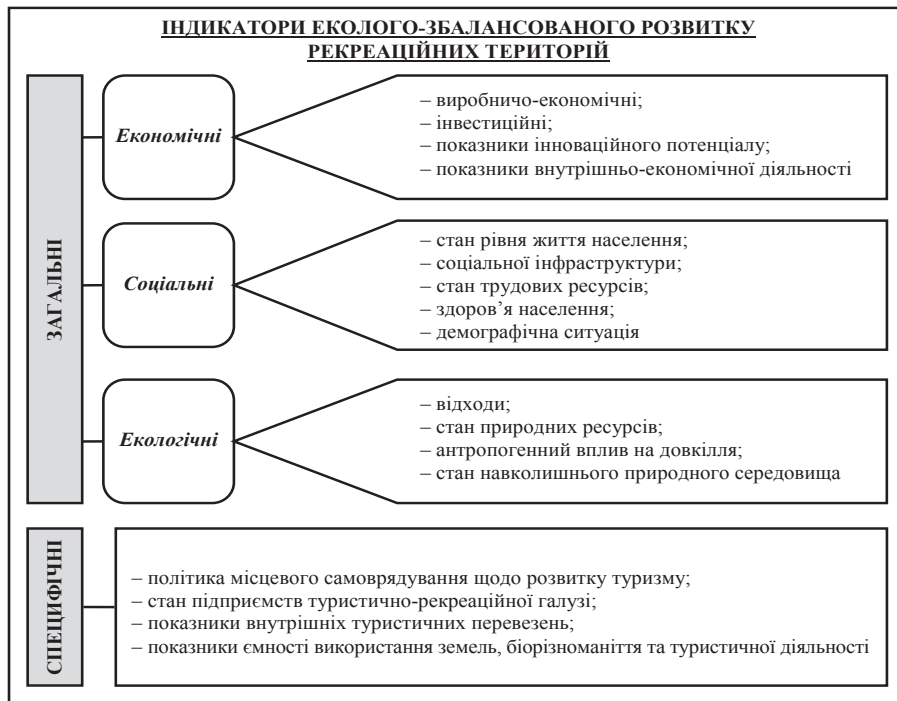

Рис. 1. Система індикаторів еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій

Джерело: сформовано на основі [3]

Таблиця 1

Основні принципи еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій

Складові	Принципи						
	збереження природно-ресурсного потенціалу	соціалізації рекреаційної діяльності	ефективності рекреаційної діяльності	мінімізації можливих негативних наслідків	максимізації задоволення потреб відпочиваючих	пріоритету інноваційної діяльності в відтворювальних процесах	взаємного обміну і співпраці
Екологічна	сприяння охороні довкілля	знайомство туристів з місцевими екологічними умовами	досягнення зниження антропогенного навантаження і забезпечення розвитку рекреаційних ресурсів	збереження біологічної різноманітності і біологічних процесів в місцях надання послуг	створення системи екологічної освіти	впровадження новітніх технологій, що сприяють підвищенню ефективності захисту довкілля	забезпечення екологічного співробітництва в рекреаційній сфері
Економічна	забезпечення збереження та розширення рекреаційних ресурсів	вирішення економічних проблем, пов'язаних з використанням людських ресурсів	забезпечення економічної ефективності рекреаційної діяльності	запобігання поширенню негативної думки, яка носить соціально-економічний характер	забезпечення ефективності обслуговування відпочиваючих	повсюдне використання і впровадження досягнення науково-технічного прогресу в рекреаційну галузь	забезпечення технічної і економічної співпраці в рекреаційній сфері
Соціально-культурна	сприяння охороні з соціально-культурного середовища	участь місцевих жителів і отримання доходів від рекреаційної діяльності	місце соціально-культурного аспекту в розвитку рекреаційного потенціалу	збереження місцевої самобутності і культурних цінностей	забезпечення поваги до прибуваючих відпочиваючих	використання прогресивних технологій для підвищення якості наданих рекреаційних послуг	забезпечення культурно-соціального обміну

Джерело: сформовано на основі [3; 4]

Однією з специфічних груп ресурсів є рекреаційні ресурси. Вони являють собою сукупність соціально-економічних, природно-технічних систем та їх елементів, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності.

Рекреаційний потенціал конкретної території, яка є фундаментом еколого-збалансованого розвитку, формується на основі сукупності рекреаційних ресурсів та інструментів, з використанням інноваційних підходів.

Торкаючись суті даного поняття, відзначимо, що Т.К. Гречко і С.А. Лісовський визначають рекреаційний потенціал, як сукупність природних і соціокультурних передумов для організації рекреаційної діяльності на певній території [5]. У свою чергу, Т.П. Галушкіна трактує дане поняття, як відношення між фактичною і гранично можливою чисельністю туристів, яка визначається виходячи з наявності рекреаційних ресурсів [6]. В електронному словнику "Knowledge base" рекреаційний потенціал розглядається, як властивість природної території впливати на людину фізично і психологічно [7].

Для багатьох територій рекреаційний потенціал є головним джерелом еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Особливе значення він набуває в процесі розвитку дотаційних територій [8, с. 141]. Багато в чому це обумовлено тим, що, з одного боку, територія виступає в якості цільового комплексного ресурсу для еколого-збалансованого функціонування і розвитку рекреаційного потенціалу, а з іншого – індустрія оздоровлення, володіючи мультиплікативним ефектом, здатна створити передумови для еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій через вирішення його соціально-економічних та екологічних проблем.

У той же час, сформовані підходи до забезпечення розвитку рекреаційного потенціалу територій не розглядають його як елемент цілісної відкритої системи еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, що не тільки не дозволяє вирішити весь комплекс проблем, що виникають у процесі переходу до подібного розвитку, але й здатне породити негативні тенденції, які призводять до екологічної незбалансованості розвитку рекреаційних територій [9].

Встановлено, що комплекс планових дій, на основі яких відбувається розширене відтворення на даній території ресурсного потенціалу, є головною метою стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій проводиться для того, щоб задовольняти потреби населення і господарюючих структур рекреаційних територій у соціальній, економічній та екологічній сфері, не завдаючи шкоди його ресурсній базі. Це досягається через ланцюг «потреба рекреаційної території – результат розвитку рекреаційної території» [10].

Доцільно зазначити, що на основі скоординованої діяльності усіх суб'єктів стимулювання розвитку рекреаційних територій відбувається синергетичний ефект. Він дозволяє отримати якісну віддачу від зусиль, направлених на поліпшення стану рекреаційної сфери. Повноцінна діяльність територіальних господарюючих суб'єктів можлива під впливом стимулів і мотивів, які впливають з загальних інтересів рекреаційних територій [11]. Кінцева мета еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій спрямована на задоволення потреб рекреаційних територій (соціальних, екологічних, економічних) через активну діяльність територіальних суб'єктів під впливом стимулюючих каталізаторів.

Існує ряд певних обставин, які впливають на розвиток рекреаційних територій, а саме: необхідність рівного положення рекреаційних територій для досягнення еколого-збалансованого розвитку, на основі ефективної територіальної політики стимулювання еколого-збалансованого розвитку; використання різних методів стимулювання; 3) задоволення всіх видів потреб (соціальних, економічних, екологічних) без шкоди для кожного з них [12].

Еколого-збалансований розвиток рекреаційних територій можна вважати оптимальним, якщо всі складові системи володіють конкурентними перевагами та функціонують гармонійно і збалансовано. Для них є характерним впровадження інноваційних технологій та забезпечення екологічної безпеки.

Таким чином, процес стимулювання еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій доцільно, насамперед, розглядати через призму теорії мотивації. Якщо на систему впливають стимулюючі заходи, то відбувається повне

Рис. 2. Структурно-логічна модель функціонування механізму еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій

Джерело: авторська розробка

задоволення потреб. На основі цих заходів системою еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій можливе досягнення стану збалансованості, стабільності, конкурентоспроможності, безпеки та мотивації для активізації внутрішніх потенційних можливостей. При цьому, механізм еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій можна представити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 2).

Система рекреаційного природокористування виступає основою еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій. Вона відрізняється зростанням ролі громадськості в організації рекреаційних територій та постійним ускладненням галузевої, функціональної, територіальної структури. На сьогодні головним завданням перспективного розвитку рекреаційного природокористування виступає обґрунтування та реалізація моделей еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій на основі досягнення збалансованості економічних, екологічних та соціальних інтересів, ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу та збереження рекреаційного середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, еколого-збалансований розвиток рекреаційних територій на основі концепції рекреаційного природокористування досягається шляхом усунення протиріч між елементами системи природокористування та балансування соціальних, економічних та екологічних інтересів. Концепція розвитку рекреаційного природокористування має ґрунтуватися на рекреаційних та екологічних ресурсах рекреаційної території. Також вона повинна враховувати територіальні особливості та бути географічно обґрунтованою. В залежності від механізму рекреаційного природокористування, корисність еколого-збалансованого розвитку визначається на основі принципів задоволення рекреаційних потреб населення, збереження властивостей існуючого рекреаційного потенціалу, економічної ефективності та конкурентоспроможності рекреаційних територій.

Стимулювання процесу формування основ еколого-збалансованого розвитку рекреаційних територій, забезпечуючи реалізацію та узгодження економічних інтересів зацікавлених суб'єктів, дозволяє сформувати дієвий механізм в еколого-економічній

сфері, де існують суперечності економічних інтересів, необхідність вирішення яких ставить питання про способи погодження зазначених інтересів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Винар Н.В. Врахування критеріїв сталого розвитку в управлінні туристично-рекреаційними територіями Карпатського регіону / Н.В. Винар // Науковий вісник Ужгородського Університету. – Ужгород, 2015. – Вип. 2(46). – С. 132–136. – (Серія: "Економіка").
2. Горлачук В.В. Теоретико-методологічні засади управління раціональним використанням рекреаційних територій / В.В. Горлачук, О.М. Гайдаєнко // Наукові праці. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили. – 2007. – Т. 72. – Вип. 59. – С. 7–15. – (Серія: "Економічні науки").
3. Корба О.А. Стимулирование устойчивого развития рекреационной территории: дис. ... кандидата экон. наук: 08.00.05 / Корба Ольга Александровна. – Майкоп, 2014. – 178 с.
4. Тенянская М.Л. Формирование принципов устойчивого развития курортно-рекреационного и туристического потенциала региона / М.Л. Тенянская // Экономика и управление анализ тенденций и перспектив развития. – 2013. – №6. – С. 138.
5. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: [навч. посіб.] / Т.К. Гречко, С.А. Лісовський, С.А. Романюк, Л.Г. Руденко. – Херсон : Гринь Д.С., 2015. – 264 с.
6. Екологічний менеджмент та аудит рекреаційних територій (концептуальні засади та організаційний механізм): [монографія] / під ред. Т.П. Галушкіної. – Одеса: Видавництво ТОВ "ІНВАЦ", 2006. – 184 с.
7. Knowledge base [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rstroy.info/faq142.html>.
8. Кобанець Л.О. Динаміка сучасного світового розвитку рекреаційної діяльності / Л.О. Кобанець // Вісник ДІТБ. – 2006. – № 10. – С. 140–149. – (Серія: "Економіка, організація і управління підприємствами").
9. Гостева Л.Ф. Туризм как фактор экономического развития региона / Л.Ф. Гостева, Н.Д. Серета // Региональная экономика: теория и практика. – 2008. – №15. – С. 92.
10. Полякова І.В. Оцінка тенденцій рекреаційного природокористування та механізм стимулювання екологозбалансованого розвитку курортно-рекреаційних територій / І.В. Полякова, С.П. Фурса // Екологічний менеджмент у загальній системі управління: Х щорічна Всеукр. наук. конф. 20-21 квіт. 2010 р.: тези доп.: Ч. 2. – СумДУ, 2010. – С. 50–53.
11. Рекреаційна географія: [навч. посіб.] / М.М. Поколюда. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 275 с.
12. Сталый розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика / [Андерсон В.М., Андреева Н.М., Алимов О.М. та ін.]. – СумДУ, НДІ СРП. – Сімферополь: ИТ "АРИАЛ", 2011. – 589 с.